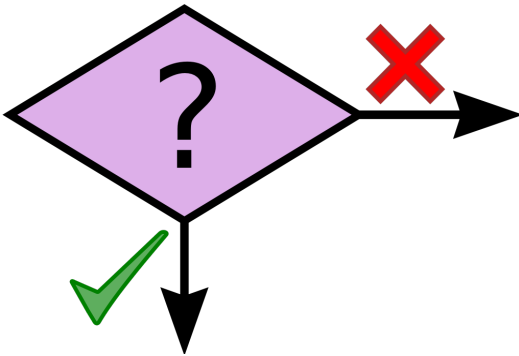

La us-modo

jos... niin...

a?toro Juha Metsäkallas · publikigita 2020-11-03

Kuten olen jo pariin kertaan todennut, esperanton keskeisimpiin kielioppiteoksiin kuuluva *Plena manlibro de Esperanta gramatiko* (PMEG) käyttää omia käsitteitään kuvaamaan esperanton kielioppia. Keskeinen syy tähän on, että lukijat tulkitisivat perinteiset käsitteet omien äidinkieliensä kautta. Tällöin olisi ilmeisenä vaarana, että jokin esperanton kielimuoto tulkitaan väärin. Yksi tällainen helposti väärinymmärretty asia on ns. *imaga* tai *us-modo*, jota usein kutsutaan konditionaaliksi, ehdotavaksi. Nyt vain on niin, että esperanton *us-modo* osin poikkeaa käyttötavoiltaan suomen ja monien muiden kielten konditionaalista.

Ne montras tempon

Suomen konditionaali on **verbin modus** eli yksi tapaluokista. Suomessa muut kuin indikatiivi eli tositapa esiintyvät vain kahdessa aikamuodossa: preesensissä eli nykyajassa ja perfektissä eli yhdessä menneen ajan muodoista. Lukea-verbin aktiivin konditionaalimuodot ovat siis:

- lukisin, lukisit, lukisi...
- en lukisi, et lukisi, ei lukisi...
- olisin lukenut, olisit lukenut, olisi lukenut...
- en olisi lukenut, et olisi lukenut, ei olisi lukenut...

Esperanton *us-modo* ei osoita aikaa, joten yllä olevaa vastaava luettelo on heti kättelyssä paljon lyhyempi.

- *mi legus, vi legus, ri legus...*
- *mi ne legus, vi ne legus, ri ne legus...*

Mistä sitten tietää, onko kyse nykyhetkestä vai menneestä ajasta?

Asiayhteys osoittaa ajankohdan

Usein ajankohta käy ilmi asiayhteydestä. Tapahtumien täytyy loogisesti olla tietyssä järjestyksessä.

- *Se Zamenhof posedus la ?inan, Esperanto estus malsama* : Jos Zamenhof olisi osannut kiinaa, esperanto

olisi erilaista.

Virkettä ei voi mitenkään kääntää käyttäen jos-lauseessa preesensin muotoa ”osaisi”, koska tällöin osaaminen ja oleminen olisivat samanaikaista, mikä ei ole loogista¹. Suomen ja esperanton aikakäsitykset ovat tässä kohdin yhtenevät: tapahtumat eivät voi olla samanaikaisia.

Kaiken kaikkiaan käsitys ajasta voi vaihdella paljon kielestä toiseen. Kirjassaan *Löytöretki suomeen* Kersti Juva puhuu paljon tapahtumien aikaeroista – tosin hänen vertailukohtanaan on englantia, jonka aikakäsitys on toisinaan erilainen kuin suomen.

☞☞ Jokin toinen sana osoittaa menneisyyden

On toki työlästä, jos aina täytyy analysoida tapahtumien loogista järjestystä. Tapahtumien kulun hahmottamista voi helpottaa lisäämällä virkkeeseen jonkin sopiva aikamääre.

- *Mi ne farus la eraron, se ri anta?e dirus al mi la veron* : En olisi tehnyt virhettä, jos hän olisi aiemmin sanonut totuuden.

Huomaa, että riittää, että lisäsana ”siirtää” ehdon menneisyyteen, jolloin varsinaisen toiminnan sisältävä lause ymmärretään tapahtuneen tämän jälkeen. Koska suomen konditionaalinen perfekti jo osoittaa tämän menneisyyden, ei esperanton tarvitsemaa lisäsanaa edes välttämättä tarvita.

☞☞ Int-liittomuoto

Esperanto käyttää ns. adjektiivisia partisiippeja verbien liittomuotojen muodostamiseen. Koska liittomuodon apuverbinä on *esti*, tästä muodostettu *us-modo* yhdessä menneen ajan partisiipin kanssa sisältää idean ehdollisesta menneestä tapahtumasta.

- *Mi ne estus farinta la eraron, se ri estus dirinta al mi la veron* : En olisi tehnyt virhettä, jos hän olisi aiemmin sanonut totuuden.

Vaikka tällainen liittomuotoinen rakennelma on kieliopillisesti oikein, ei tällaisia voi raskautensa takia suositella käytettäväksi kuin silloin, kun halutaan korostaa mennyttä ajankohtaa. Lisäksi tässäkin yhteydessä on muistettava, että esperanton adjektiiviset partisiipit ovat tilan, eivät toiminnan kuvauksia (ks. esim. kirjoitukseni olla- ja tulla-passiiveista).

☞☞ Sekasikiö intus

Mitä tähän sanoisi. Ilmeisesti *us-modon* ajattomuus on ollut joillekin vaikea käsittää, eivätkä he ole käsittäneet asiayhteyden riittävän tai keksineet jotain sopivaa lisäsanaa osoittamaan mennyttä aikaa. Niinpä he ovat hätäpäissään keksineet *intus*-muodon.

- *Mi ne farintus la eraron, se ri dirintus al mi la veron* : En olisi tehnyt virhettä, jos hän olisi aiemmin sanonut totuuden.

Nyt vain on niin, että tuossa muodossa vain on kaksi perustavanlaatuaista virhettä. Ensinnäkin kielioppikirjat mainitsevat adjektiiviset, substantiiviset ja adverbiset partisiipit. Missään ei ole määritelty, mitä verbi-muotoiset partisiipit tarkoittaisivat. Mitä siis tarkoittavat?

- **faranti**

- **farantis**
- **farantas**
- **farantos**
- **farantu**
- **farantus**
- ...

Toinen *intus*-muodon ongelma liittyy päätteiden järjestykseen. Esperantossahan sanan viimeisin päätte määrittää perusmerkityksen, mitä sana tarkoittaa. Kaikki sen edellä olevat päätteet täsmentävät tai rajaavat tuota perusmerkitystä – tähän on yleinen jo yhdyssanoista tuttu periaate.

- *junulino* ? *juna* + *ul* + *ino* : nuori + ihminen + naaraspuolinen eli nuori nainen

Logiikka meenee niin, että ensin *-ino* rajaa naaraisiin, sitten *-ul-* rajaa ihmisiin ja lopuksi *jun-* määrittää, että kyseessä on nuori. Jos päätteiden järjestys olisi toinen eli oikealta vasemmalle olisi ensin *-ulo* ja sitten *-in-*, heräisi kysymys, eivätkö eläinnaaraat ole *-in*.

Kun kerran päätte *-us* osoittaa vain aspektia (tässä tapauksessa ehdollisuutta) eikä aikaa, miten partisiippiin sisältyvä aikamääre täsmentäisi tai rajaisi siten, että ehdollisuus muuttuisi ajaksi? Toisin sanoen esim. verbiin **farintus** sisältyvä menneen ajan partisiippi *int* ei riitä kumoamaan sitä seikkaa, että *la?fundamente* (?erco celita)

päätte *us* ei osoita aikaa².

☞☞ **Imaga ago a? stato**

PMEG alleviivaa, että päätte *-us* osoittaa *imagaa modoa*, jolloin toiminta tai tila ei ole todellista tai on kuvitteellista.

- *Se mi estus ri?a, mi ne laborus* : Jos olisin rikas, en tekisi töitä (mutta kun en ole, joudun tekemään työtä).
- *Se ri sciús, ke mi estas ?i tie, ri tuj venus al mi* : Jos hän tietäisi, että olen täällä, hän tulisi heti luokseni (vaikka oleminen on todellinen tapahtuma, tietäminen ja näin ollen tuleminen ovat kuvitteellisia).

Huomaa, ettei ehtolause yksistään riitä *imaga modon* käyttämiseen, vaan tilanteen täytyy todellakin olla kuvitteellinen.

- *Se ri estus ?i tie, ri certe mirus pri la malordo* : On tiedossa, ettei hän ole täällä, mutta jos (kuviteltaisiin, että) hän olisi, hän hämmästelisi.
- *Se ri estas ?i tie, ri certe miras pri la malordo* : Emme tiedä, onko hän täällä (toki voi siis olla). Jos hän on, hän todella hämmästy.

Suomen konditionaali sen sijaan usein kuvastaa epävarmuutta, joten kummankin yllä oleva virkkeen voisi kääntää suomeksi samalla tavoin.

- Jos hän olisi täällä, hän varmaan hämmästelisi epäjärjestyä.

Iso käsitteellinen ero esperanton *imaga modon* ja suomen konditionaalien välillä liittyy tulevaisuuteen. Suomessahan ei ole erillistä verbimuotoa osoittamaan tulevaa tapahtumaa, vaan futuuri voidaan osoittaa eri tavoin. Yksi tällainen tapa on konditionaali.

- Vaikka opiskelisin joka päivä, en kykenisi oppimaan kieltä kolmessa kuukaudessa.

Konditionaalinen käyttö perustuu ideaan, ettei tapahtuma, opiskeleminen, ole vielä tapahtunut, joten sekä se että sen seuraus, oppiminen, ovat epävarmoja tapahtumia. Suomen konditionaalista kuvastaa tätä epävarmuutta.

Esperanton *imago modo* sitä vastoin nimensä mukaisesti viittaa kuvitteelliseen toimintaan. Virkkeessä ei kuitenkaan ole kyse kuvitteellisuudesta vaan epävarmuudesta. Koska tuleva on aina epävarmaa, esperantoksi tällainen tuleva epävarmuus ilmaistaan yksinkertaisesti futuurin avulla.

- *E? se mi studados ?iutage, mi ne povos lerni lingvon en tri monatoj.*

☞☞ Milda peto

Siinä missä olen edellä kertonut suomen konditionaalista ja esperanton *us-modon* välisistä eroista, molemmat kielet käyttävät konditionaalista vastaavasti *us-modoa* kohteliaisiin pyyntöihin.

- *Mi dezirus a?eti...* : Haluaisin ostaa....
- *Mi volus havi...* : Haluaisin saada...
- *?u vi bonvolus paroli iom pli silente/la?te?* : Voisitteko puhua hieman hiljempaa/kovempaa, pyydän³.

PS. Olen tarkoituksellisesti välttänyt esimerkeissä verbien *devi*, *povi* ja *voli* käyttöä, koska näillä on usein erityinen merkitys. Jossain vaiheessa käsitelen näitä verbejä erikseen.

-
1. Puhumattakaan että suomen ”osaisi” viittaa nykyhetkeen, joten Zamenhof olisi siis edelleen elossa.
 2. Tietysti voi spekuloida, ilmaisisiko muoto **farusis** ehdollisuuden menneessä ajassa. Mutta eikö tällöin nykyhetkeen viittaava ehdollisuus oli **farusas**?
 3. Suomenkielessähän ei ole saksan *bitteä* tai englannin *pleasea* vastaavaa täytesanaa. Usein tämän virkaa toimittaa sana *kiitos*, mutta parina viime vuotena olen muutaman kerran törmännyt ilmaisuun *pyydän*. Unkarissa ei niin ikään ole perinteisesti tällaista sanaa, mutta siellä on suhteellisen laajasti levinnyt käyttöön ilmaisu *kérek*, joka käsittääkseni tarkoittaa kirjaimellisesti ”käske minua”.

La origina artikolo estas publikigita 2020-11-03 en la retejo *Finna babilejo* kun rubriko ”La us-modo”. ?i tiu PDF-versio estas a?tomate kreita 2022-03-09. Vidu anka? la aliajn afi?ojn de tipo artikoloj, [finnalingvaj](#).